

Vanhemmat ihmiset vertaavat niitä omiin muistikuviansa, nuoremmat omiin mielikuviansa. Juuri noin se oli, he huudahtelevat innoissaan ja kertovat tuttavilleen, että kylläpä oli hyvä filmi. Mutta jos yksikin detalji on väärin, he närkästyvät ja kertovat tuttavilleen, ettei filmi ole mistään kotoisin.

Helvi Hämäläisen *Säädyllisen murhenäytelmän* filmatisoinnissa kotiapulainen, tai palvelija kuten silloin sanottiin, aterioi samassa pöydässä herrasväen kanssa. Näin ei 30-luvun virkamiesperheessä tehty.

Jörn Donnerin *Angela*-kirjojen pohjalta tehdyssä televisiosarjassa poika tervehtii kartanon pihalla isäntäväkeä kädestä, mutta ei kumarra eikä ota lippalakkaa päästä. Näin ei 30-luvun hyvin kasvatettu lapsi tehnyt.

Kun Angela tapaa ensimmäistä kertaa firman nuoren juristin, hän sanoo hei ja alkaa suoraa päätä sinutella tätä. Näin ei 30-luvun nuoriso tehnyt. Tullessa toivotettiin päivää ja mennessä näkemiin. Tutustuminen tapahtui asteittain, teitittelyn kautta.

Roolihenkilöt puhuvat kieltä, jota 30-luvun yläluokka ei käyttänyt. Sillä oli oma puhetapansa, joka tosin oli muodollisempaa kuin nykyään, mutta ei niin kankeaa kuin tuon ajan teattereissa tai Suomi-filmeissä.

Voi olla, että tekijöiden mielestä kyse on niuhottamisesta. Paljon vaivaa on nähty ja rahaa kulutettu oikean vaikutelman aikaansaamiseksi. He tietävät, että on olemassa ihmislaji, jonka erikoisharrastus on etsiä vetoketjua renessanssiruhutinaan sepäluksesta. Kai kokonaisuus on sentään pääasia, he sanovat, ja ovat väärässä.

Jos kohtaukset olisi rakennettu sen varaan, että palvelija ei aterioi herrasväen kanssa, että poika pokkaa paljain päin, että tyttö teitittelee ja että puhekieli on autenttista, olisi niiden kautta voitu välittää jotain oleellista ajanjakson luokkayhteiskunnasta ja tapakulttuurista.

Tällaiset pienet virheet saattavat johtaa siihen, että sellainen suuri asia kuin tarinan uskottavuus vaarantuu. Silloin vaarantuvat myös katsojien suosio ja kaupallinen menestys, olipa taiteellinen kokonaisvaikutelma kuinka korkeatasoinen tahansa.

Knut Hamsunin vanhuudesta kertovassa televisiofilmissä epookkiset yksityiskohdat ovat kohdallaan, ainakin suomalaisesta näkökulmasta katsoen. Myös kokonaisuus on huoliteltu. Päähenkilön ja hänen vaimonsa natsisymptatioiden ristiriitainen suhde norjalaiseen vastarintaliikkeeseen tuo-

daan esiin vaikuttavasti.

Filmi alkaa v. 1935, jolloin Hamsun oli 76-vuotias, ja päättyy hänen kuolemaansa 93-vuotiaana. Kirjailija oli jo eristäytynyt omaan maailmaansa. Kansallissankaruutensa, Nobel-palkintonsa ja kansainvälisen maineensa suojassa hän saattoi ylläpitää menneiden aikojen arvoja, suvereenisti, ympärillä ta-

ARNE
NEVANLINNA
RUHTI-
NAALLISTA

Epookkifilmit ovat suosittuja samoista syistä kuin elämäkerrat: ne tarjoavat samastumiskohteita. Katsojat / lukijat seuraavat silmäkovana aikakauden merkkejä, miljöitä, huonekaluja, pikkuesineitä, puhetapoja, pukuja, hattuja, frisyrejä, radion tai television vuosimalleja.

pahtuvista muutoksista välittämättä.

Maskuliininen autoritaarisuus ja sovinismi, rasismi, sodat konfliktien ainoana ratkaisukeinona ja täydellinen ymmärtämättömyys demokraattisia menettelytapoja kohtaan korostuivat hänen maailmankuvassaan. Yksilöpsykologisille tunteille hän jätti vähän tilaa.

Suurimmassa osassa filmiä käyteään muodikasta lähikuvausta. Kamera löytää kyllä näyttelijän kasvoilta mielenliikkeitä, mutta ne tuntuvat olevan peräisin pikemminkin ohjaajan kuin Knut Hamsunin päästä. Tämä heikentää uskottavuutta.

Vasta loppumetreillä kirjailija näytätyy valokuvista tuttuna valkopartaisena monumentaalihahmona. Etäkuvaus vahvistaa uskottavuutta.

Katsojat ihmettelevät miksi Hamsun puolusti natsveja vielä senkin jälkeen kun oli kuullut heidän hirmuteoistaan. Tähän kysymykseen filmi vastaa puutteellisesti. Käsittelemättä jää se ratkaiseva tosiseikka, että Hamsun oli lajityypillinen 1. maailmansodan syyttäneen sukupolven mies.

Mistä esimerkiksi johtui, että hän vihasi englantilaisia, päinvastoin kuin useimmat maanmiehensä? Vaikuttivatko takana brittiläisen siirtomaapolitiikan häikäilemättömyys, kansanmurhat Afrikassa tai Versailles'n

saksalaisten mielestä epäoikeudenmukainen rauha?

Vastauksia löytyisi varmaan Hamsunin omista kirjoista ja kirjoituksista, mutta kuka niitä nyt etukäteen jaksaisi lukea. Jälkeenpäin sen sijaan kyllä, jos filmi antaisi siihen virikkeen.

Kaikki tuo on mennyttä aikaa, ajattelee valistunut suomalainen eurooppalaistumishuumassaan. Mutta onko todella näin?

Markiisi Juan Antonio Samaranch on rakentanut ympärilleen korporation, joka on kuin Francon hallinto pienoisluokassa. Tämä on johdonmukainen jatke sille tosiseikalle, että hän aina vuoteen 1975 saakka, siis 55-vuotiaaksi, oli diktaattorin uskollinen palvelija. Fasistiset arvot ovat Samaranchin persoonassa niin syvällä, ettei hän voi (eikä halua) päästä niistä eroon.

Kansainvälinen olympiakomitea on Hamsunin maailman institutionaalinen heijastuma: ällistyttävän vanhanaikainen, itseään täydentävä elin, joka on vastuussa vain johtajalleen. Harvalukuisilla naisilla on maskotin rooli. Jäsenten suut tukitaan ruhtinaallisilla, lahjuksenmakuisilla eduilla.

Hamsun käytti kilpenään kuuluisuuttaan kirjailijana, mutta ajatuksiin hän ei peitellyt. Kuutisenkymmentä vuotta nuorempi Samaranch käyttää kilpenään olympiaretoriikkaa, jonka taakse hän peittää todelliset motiivinsa eli vallan- ja rahanhimon. Kahden fasistin välisessä sinänsä absurdissa sympaattisuuskilpailussa voiton perii ilman muuta Hamsun.

Mitä tekemistä epookkifilmien autenttisuudella, Hamsunin natsimyönteisyydellä ja Samaranchin caudillokompleksilla on toistensa kanssa?

Ei mitään, jos ilmiöitä ja asioita tarkastellaan pelkästään nykyhetken ehdoilla. Mutta hyvin paljon, jos historiallisista näkökulmista tehtäisiin maan tapa.

Silloin maailmat eivät selittyisi joko psykologisesti, yksilöiden kautta, tai kulttuurisesti, yhteisöjen kautta. Tarvittaisiin molempia.

Silloin samastumista ei tapahtuisi joko yksityiskohtien tai kokonaisuuksien kautta. Tarvittaisiin molempia.

Silloin totuudellisuus, demokraattinen kontrolli ja koettelemusten sietokyky valtaisivat alaa romantiikalta, salailulta ja pettymyksiltä. Ei paljon, mutta kuitenkin.

Ihmiset tarvitsevat esikuvia ja vahvoja johtajia, sanotaan. Mutta sitä ei sanota, että kun kaikenlaiset yläluokat, hamsunit ja samaranchit korotetaan ruhtinaiksi, tulee myös heidän virheistään ruhtinaallisia.